

RESSENYES

Magí Sunyer, *Primera lliçó sobre el romanticisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2024. 161 p.

Si una cosa caracteritza el moviment romàntic –a banda de la capacitat de permanència i d'influir molt més enllà del període en què l'hem encasellat per motius més aviat pràctics– és la seva pluralitat de plantejaments des dels seus inicis, en dos territoris, Gran Bretanya i l'actual Alemanya, en què els autors vinculats al seu desenvolupament van apostar per idees i fórmules creatives de vegades distants i fins i tot discordants. Això no va impedir, tanmateix, la conformació d'una sèrie de trets que acabarien sobresortint i esdevindrien definitoris, alhora que algunes d'aquelles característiques dissonants reapareixerien en el futur en altres estils i moviments, especialment un cop entrat el segle XX. En qualsevol cas, ningú no dubta de l'immens pes que el romanticisme ha tingut en la configuració artística i intel·lectual d'una modernitat i d'una postmodernitat que ara sembla que volem superar, encara que no hagi prosperat una nova etiqueta per al període coetani, viscut amb una intensitat inaudita, alhora que ens hi movem en bona part a les palpenes.

No puc deixar d'apuntar que, abans d'arribar a la universitat, vaig descobrir de debò el moviment romàntic gràcies a dos professors de l'institut on estudiava que van esquivar amb astuta bona consciència els plans d'estudi de les respectives assignatures de literatura espanyola –en què amb Marisa Gómez vam llegir i comentar durant setmanes el *Werther* de Goethe i el *Frankenstein* de Mary Shelley, entre d'altres– i de literatura catalana, en què segurament van tenir més impacte les idees teòriques del moviment ja que es tractava del curs que culminava amb la selectivitat i, per tant, ja disposàvem d'una mica més de criteri i capacitat de raciocini. Avui en dia, amb l'actual règim establert a la secundària, això seria quasi impossible. Voldria agrair, doncs, la tasca voluntària de Joan Masdeu i Aymamí, que impartia amb devoció la matèria. Segurament jo aleshores no era conscient del valor d'aquestes lliçons, però les classes d'història de la literatura catalana del s. XIX a la Universitat Rovira i Virgili me'n van fer molt més conscient, i, en aquest cas, el professor que les impartia, també amb devoció i –aquest cop sí– seguint el programa de l'assignatura, coincidia en nom i cognoms amb l'autor del llibre que aquí passaré a ressenyar.

Si m'he aturat a explicar l'experiència pròpia d'una època passada és perquè considero que la missió més important que pot complir el volum *Primera lliçó sobre*

el romanticisme és guiar els estudiants que durant el batxillerat o els primers cursos universitaris es poden sentir desvalguts per les mancances de contingut que han patit en els cursos anteriors, que necessiten un acompanyament docte i precís sense caure en l'erudició i els llistats de noms, títols i dates, alhora que no confien en la imprevisibilitat i l'eventual matusseria de les actuals aplicacions d'intel·ligència artificial que bona part dels seus companys segur que fan servir com naufrags aferrats a bocins de fusta que no entenen ben bé què hi fan flotant en l'oceà. Magí Sunyer és el barquer que no demana tribut per dur els passatgers d'una banda deserta i desemparada a l'altre costat de la riba, on es pot respirar una llibertat fonamentada en coneixements i capacitats de lectura, avui en dia tristament devaluats.

Tot i no ser l'únic volum en català escrit amb una intenció similar, és a dir, presentar les bases del romanticisme amb un especial interès pel seu llegat en les dècades posteriors,¹ té dues característiques que el diferencien dels existents. En primer lloc, forma part d'una col·lecció amb una definició molt clara d'objectius, equivalent d'alguna manera a la cèlebre *Que sais-je*, la qual durant dècades ha acompanyat –i acompanya encara– els lectors francòfons en el seu creixement cultural, tot i que centrada en aquest cas en un espai cada cop més oblidat per les institucions i els mitjans de comunicació: la creació literària. De fet, iniciativa de Publicacions de l'Abadia de Montserrat i la Càtedra Màrius Torres de Lleida, es tracta d'una col·lecció que presenta aspectes força concrets de la historiografia i la teoria literàries per a estudiants de batxillerat, de graus universitaris d'Humanitats i, en general, per a qualsevol ciutadà que tingui curiositat pel saber vinculat amb la literatura, en especial la catalana. Cal remarcar, al mateix temps, una circumstància clau: com que les societats occidentals encara es caracteritzen per una comprensió estètica de l'art bastant deutora del romanticisme, és difícil fer veure al jovent que certs puntals de la seva visió del món es van forjar aleshores, i que no existien o no s'havien reproduït massivament en èpoques prèvies. En segon lloc, cal fer palès que el llibre de Sunyer se centra primordialment en l'àmbit literari, encara que tot sovint hi apareixen reflexions filosòfiques d'autors diversos o aspectes socials dels protagonistes d'aquell període històric; en qualsevol cas, són textos majors de la literatura romàntica els que orienten les anàlisis i els comentaris de Sunyer al llarg de l'estudi. I aquí trobem un dels conjurs màgics que converteixen l'obra del professor català en un petit prodigi: en un volum que ja de per si constitueix una síntesi de moltes recerques i estudis sobre el romanticisme, es permet

¹ A tall d'exemple, podem indicar dos assajos de professors de filosofia dels Països Catalans. D'una banda, el catedràtic i col·lega de facultat de Sunyer fins a principis del s. XXI, Salvador de Brocà, que l'any 1996 va guanyar al premi Josep Vallverdú amb el volum *Les arrels romàntiques del present* (1997); i, de l'altra, el mallorquí Mateu Cabot, titular d'Estètica i Teoria de les Arts a la UIB, que l'any 2009 va publicar *L'ànima romàntica. Claus interpretatives per atendre el romanticisme*. Val a dir que l'aparició de la primera gairebé va coincidir en el temps amb el major esforç acadèmic realitzat en favor de l'estudi en concret del romanticisme en els territoris de llengua catalana: el col·loqui *El segle romàntic*, de 1995, que va donar lloc a un extens volum curull de contribucions de desenes d'especialistes; v. Jorba, Tayadella i Comas (1997).

“el luxe” de comentar amb la minuciositat requerida obres de diferents països i etapes del moviment esmentat, en benefici sempre de la comprensió, perquè els exemples resulten força il·lustratius i gratificants com a manifestacions d’un saber comprimit que aleshores pren cos. De fet, el primer capítol i inici absolut del llibre, “Una nova sensibilitat”, comença focalitzant en la novel·la de Chateaubriand *René*, que serveix a l’autor per establir algunes de les bases sobre les quals avançaran les disquisicions a l’entorn de l’estètica i el pensament romàntics: “Tedi, atzucacs, sortides desesperades, vida solitària, exotismes, perversions, tot és conseqüència de l’expressió sobtada d’aquesta nova sensibilitat que, en bona mesura, continua essent la nostra” (p. 14).

La següent obra que hi apareix analitzada és *A Defense of Poetry*, de Percy B. Shelley, escriptor anglès que assoleix en l’estudi la posició preeminent de teoritzador: ell atorga al poeta la condició de legislador i de profeta en un marc creatiu en què qüestiona el sentit de distingir entre poesia i prosa (p. 41). Sunyer també dona una dosi de protagonisme a una altra peça icònica de la teorització romàntica com és el prefaci al drama *Cromwell*, de Víctor Hugo, on hi “[...] propugna la lletjor i el grotesc om a elements distintius de l’art romàntic” (p. 51). Més endavant, la targeta de visita que ens introdueix de ple en la creació narrativa del romanticisme són *Les desventures del jove Werther* de Goethe, en què entre d’altres se subratlla el conflicte amb la ciència com a forma exclusiva de coneixement: “El príncep sent aquest art, i esdevindria potser un artista si no el limités aquest maleït tarannà científic” (p. 57). En aquest marc encara prou introductori, Sunyer tria una novel·la catalana, *Julita* de Martí Genís i Aguilar, per endinsar-se en qüestions com la sublimitat de l’amor, el paper de determinades malalties del cos i l’ànima, l’exaltació d’un tipus determinat de bellesa i la simbologia que ho acompanyava, així com l’estranyesa davant fets o fenòmens que semblen inexplicables d’acord amb les lleis de la ciència: certament, “*Julita* [...] no era d’aquest món” (p. 62). Però les lletres catalanes sí que ho són, i per aquesta raó estan presents al llarg de l’estudi, com no podia ser d’altra manera de la mà d’un dels màxims experts en aquest període com és Sunyer.² Ara bé, la data d’aparició de l’esmentada novel·la, el 1874, ens revela la vocació tardana del romanticisme en terres catalanes, que quasi el farà entroncar amb les primeres mostres o precedents del Modernisme, en un joc de llaços que Sunyer no deixarà d’aprofitar en les planes de l’obra a fi de connectar el romanticisme amb els seu derivats, que no s’aturen en les creacions modernistes, sinó que es donen en les avantguardes i més enllà, encara que a aquesta qüestió hi dedicarà menys espai. Així, ens presenta *Terra baixa* de Guimerà per tractar la qüestió de la natura com a símbol, aclarint que “l’autor s’havia format en l’estètica romàntica” (p. 108).

² Recordem que és autor d’importants estudis sobre les elaboracions dels mites nacionals catalans en l’obra d’escriptors del s. XIX, una recerca sistemàtica que ha donat com a fruit principal el llibre *Els mites nacionals catalans* (Sunyer, 2006) i també una versió més divulgativa però igual de rigorosa, titulada similarmet *Mites per a una nació* (Sunyer, 2015).

Més endavant comentarà el *Cain* de Lord Byron, el *Canigó* de Verdaguer, *Eugeni Onegin* de Puixkin, *Pau i Virginia* de Bernardin de Saint-Pierre, el *Faust* de Goethe, el *Frankenstein* de Mary Shelley i diversos contes d'Edgar Allan Poe. Com que no és un manual de secundària, les anàlisis no es presenten una darrera l'altra, sinó que entre els comentaris hi apareixen moltes (i oportunes) al·lusions a altres obres no esmentades, alhora que en els comentaris també s'estableixen vinculacions amb altres manifestacions literàries romàntiques, en una xarxa de coneixement que no enfarfega, sinó que destaca per ser clara, concisa i enriquidora. Resulta, en aquest sentit, força significatiu que tot sovint Sunyer anunciï temes que tractarà amb més profusió més endavant, possiblement a fi que els lectors no considerin que s'ha esgotat el tema, sinó que es desenvoluparà més endavant, sense trencar la línia argumental, per exemple a la p. 65, en la identificació entre Prometeu i Llàtzer quant a la pèrdua de la innocència, que desenrotllarà al capítol 8, "Els mites de l'individualisme".

Un gran encert de l'obra consisteix a dedicar diversos capítols a aspectes creencials o vinculats amb l'àmbit preternatural (o sobrenatural, si es vol), un vessant clau en el desenvolupament del romanticisme que es va anar conformant en diverses modalitats literàries molt importants de cara al futur. Així, en "Les manifestacions de l'espiritualitat", "El monstre" i "Les fronteres de la mort" s'examina la base irracional del moviment, imbricada tant amb el cristianisme dominant, com amb l'esoterisme i l'ocultisme, o pràctiques cada cop més esteses socialment com ara l'espiritisme, que van esdevenir font de motius per a la creació literària d'escriptors avui canònics i d'altres que s'han perdut en els meandres del temps, alhora que creixia un interès per la transgressió en qualsevol de les seves instàncies, per mitjà de l'obra d'autors com ara E.T.A. Hoffmann –per esmentar-ne un que encara no havia aparegut en la ressenya– i de les diverses formes de pacte amb el diable, que, "al capdavall [...], consisteix en el desig inexhaurible de l'individu contemporani" (p. 118). La transgressió s'estén igualment a través de patologies designades socialment com a malalties o disfuncions que amenaçaven des dels marges el gruix de la població (igual, en cert sentit, que els espectres a nivell creencial): la tuberculosi, les perversions sexuals o la bogeria.³

Una altra tria ben trobada del volum és el fet d'oferir en nota a peu de pàgina les versions originals de les citacions d'obres literàries estrangeres en anglès, francès, alemany i italià, cosa que reforça de nou la idea que el llibre no és una mera síntesi de coneixements per a adolescents, sinó una manera de penetrar en àmbits no del tot transitats. Així, el volum esdevé també un incitador a la lectura més aprofundida, al coneixement més directe del tema i, sobretot, a la manera d'expressar-lo, que òbviament és cabdal tant en el romanticisme com en altres estilitzacions literàries. S'agraeix, igualment, una bibliografia final dividida entre el corpus citat explícitament i unes

³ No puc deixar de recomanar un estudi –també citat per Sunyer– que posa llum en aquest aspecte de manera brillant: *Entenebrats. Literatura catalana i bogeria* (2016), de Maria Dasca.

referències secundàries (en el sentit de teòriques), una selecció molt interessant que aconsegueix el seu propòsit: no enfarfegar el text tampoc en aquest apartat. En ambdues seccions de la bibliografia observem un singular i ajustat equilibri entre llibres forans i els escrits en llengua catalana. Així, entre les obres de creació n'apareixen de Tomàs Aguiló, Genís i Aguilar, Pons i Gallarza i, òbviament, Verdaguer –alhora que s'inclouen també Maragall i Guimerà per haver estat citats en l'estudi–, amb d'altres de Leopardi, Merimée, Schiller o Wordsworth. Pel que fa a la part teòrica, hi destaquen estudis d'Argullol, Enric Cassany, Josep M. Domingo, Jordi Jané o Víctor Martínez-Gil, que acompanyen M. H. Abrams, Isahia Berlin, E. A. Peers o Mario Praz. Quin goig. D'altra banda, les qüestions problemàtiques del volum de Sunyer són mínimes, més que anecdòtiques, ja que es nota que s'hi ha dut a terme un treball minuciós en tots els sentits. Potser caldria indicar que l'afirmació segons la qual “les modalitats literàries del fantàstic són el terror, la fantasia i la ciència-ficció” (p. 132) té sentit en el marc del segle XIX, però no pas en les taxonomies acadèmiques actuals, que filen força més prim en aquest aspecte. Curiosament, hi ha dues badades en una mateixa pàgina, referides a la datació d'obres narratives franceses: *Salammbô* (1862) de Flaubert i *Les Mystères de Paris* (1842) duen una data de publicació del s. XX (1962 i 1942, respectivament).

En síntesi, *Primera lliçó sobre el romanticisme* ofereix una mirada diàfana amb un discurs eloqüent i molt ben sistematitzat dels aspectes estètics i intel·lectuals més lligats a la literatura pròpia d'aquell moviment, que va revolucionar el panorama cultural i la forma de capir una realitat cada cop més complexa a partir de la Revolució industrial. N'assenyala les contradiccions el mateix Sunyer, quan posa sobre la taula les analogies paradoxals entre model socioeconòmic i discurs artístic en una extensa forquilla temporal: “Si el romanticisme va néixer com una manifestació del capitalisme contemporani i també contra aquest capitalisme, la vigència en època del turbocapitalisme, quan el consum s'accelera, l'ansia de novetat creix fins al paroxisme i alhora l'oposició a aquest ritme vertiginós és més radical que mai, està assegurada” (p. 144).

Alfons Gregori

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

alfons@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-0121-2876>

BIBLIOGRAFIA

- Brocà, S. de (1997). *Les arrels romàntiques del present*. Barcelona: Ed. 62.
- Cabot, M. (2009). *L'ànima romàntica. Claus interpretatives per atendre el romanticisme*. Palma: Lleonard Muntaner.
- Dasca, M. (2016). *Entenebrats. Literatura catalana i bogeria*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Jorba, M., Tayadella, A. & Comas, M. (1997). *El Segle Romàntic: actes del Col·loqui sobre el romanticisme: Vilanova i la Geltrú 2, 3 i 4 de febrer de 1995*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer.
- Sunyer, M. (2006). *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo.
- Sunyer, M. (2015). *Mites per a una nació: De Guifré el Pelós a l'Onze de Setembre*. Vic: Eumo.